

Таємниця Корецького замку

Оскільки рання литовська доба в історії міста джерелами забезпечена недостатньо, існує кілька гіпотез і щодо походження назви, і щодо історії цієї населеної місцевості взагалі в означений період. Одна з них стверджує, що за часів короля Владислава Ягелла і князя Вітовта в кін. XIV ст. Корецьк був наданий князю Федору Даниловичу Острозькому разом з іншими містами. І саме він зівів замок на місці зруйнованого ординським давньоруського городища. На поч. XV ст. ним уже володіли князі Корецькі, які власне і стали так іменуватися від назви своєї головної резиденції. І відповідно до другої гіпотези, саме їм належить заслуга заснування тут замку. Враховуючи той факт, що Острозькі були одним з найбагатших, найпотужніших і найзаможніших родів не тільки на Волині, але й у Великому князівстві Литовському взагалі і до 1620 р., коли цей рід вигас по чоловічій лінії, їх маєтки тільки збільшувалися, можна припустити, що Корецькі отримали ці маєтності шляхом шлюбних зв'язків з Острозькими. Існує також кілька гіпотез щодо походження князівської династії Корецьких гербу Потонь. Перша стверджує, що вона походить від Бутави, сина Ольгерда, онука Гедиміна, який у хрещенні отримав ім'я Дмитро. Саме він став першим власником з цього роду значних маєтностей на Волині з центром в Корцію. Інший погляд репрезентують дослідники, які виводять цю родину від турсько-пільської глибої Рюриковичів. Відомо, що досліджені польськими істориками другої половини XX ст., у 1407 р. Корецьк і приналежні до нього землі одержав Олександр Патрикійович Стародубський, володар Стародуба, нащадок роду Рюриковичів з побічної волинської гілки, який, згідно цієї гіпотези, і став першим князем Корецьким. Сучасна українська дослідниця Н. Яковенко прийшла до висновку, що Патрикій, однак, був сином великого литовського князя Гедиміна, братом Ольгерда. Його онук Василь Олександрович отримав привілей від великого князя литовського Садиригайла на Корецький маєток і на послухання йому і його батькові Олександру усієї околиці аніат.

Отже, враховуючи писемні та археологічні джерела, можемо стверджувати спадковність Корецька і Корця. Замок литовської доби був зведений на місці давньоруського городища, можливо навіть частково з використанням його укріплень. Так само і передмістя, розташоване лоруч, продовжувало існувати. У цей час укріплення на городищі, а північні замку, були дерев'яними, а судячи з матеріалів шурфування (проводилося у 2005 та 2009 рр.), територія міста була незначною, займала півнока пагор-

бу, на якому розташовувалося городище. Основна функція – контроль переправи через р. Корчик та шляху Київ-Володимир-Волинський.

Як уже згадувалось вище, замок в Корцію у ранню литовську добу вважався, за однією з гіпотез, зведеним князем Бутавою-Дмитром Ольгердовичем. За іншою гіпотезою, засновником замку у 1380-х рр. став князь Федір Острозький, у такому разі залишається не з'ясованим, за яких обставин і коли Корець перейшов до князів Корецьких.

Незалежно від того, хто саме завів корецький замок, можна напевно стверджувати, що сталося це у кін. XIV – на поч. XV ст. Укріплення було розташоване на гранітній скелі, що височіла над р. Корчик, оточено валом і ровом, що частково зберігся до нашого часу. Можна припустити, що і місто було укріплено ровом і валом. Замок передбачав, перш за все, оборонну функцію. Найбільш вразливі з топографічної точки зору місця обороняли відповідні фортифікації. У литовську та польську добу Корецький замок мав велике стратегічне значення, особливо після того, як у 1470-80-х рр. відбулося загострення литовсько-московсько-кримських відносин і з того часу починається систематичне винищення українських земель. Джерела згадують, зокрема, що у 1495 р. кримські татари приходили у Волинську землю і під Корцем були розбиті об'єднаними литовсько-руськими військами на чолі зі старостою Луцьким князем Семеном Гольшанським. При цьому, звертаємо увагу на той факт, що Корець розташовувався на території Волині (хоч і на її південному кордоні), яка була значно безпечніша за Київщину і Брацлавщину і менше страждала від татарських набігів, найбільша інтенсивність яких припадає на кін. XV – першу половину XVI ст.

Як згадувалось вище, дослідники не дійшли єдиної думки і про час спорудження мурованого замку, залишки якого збереглися по периметру його зовнішніх стін і у підземеллях замку, що сягають 6 м висоти. Більшість науковців вважає, що це сталося за часів володіння Корецьким маєтком князя Богуща Корецького (бл. 1510-1576), одного з найзаможніших землеволодільців Волині і Поділля, який займав посади старости хитомирського (1539-1548), старости вінницького та брацлавського (1548-1576), воеводи волинського (1572-1576), старости луцького (1560-1576), очолював оборону південно-східних рубежів ВКЛ від татарських набігів. Показово, що Богущ Корецький став першим волинським воеводою у 1572 р. від часу утворення Волинського воеводства у складі Речі Посполитої, після приєднання цих земель до Польщі

Корони та появи на політичній карті Європи Речі Посполитої внаслідок Люблінської унії 1569 р. Корець увійшов до складу луцького повіту Волинського воєводства. Ймовірно, у сер. XVI ст. князь Богущ Корецький розпочав, а його син Іоанн (Юхим) (помер у 1612 р.), одружений з Анною Ходкевичною, здійснив зведення мурованого замку. Новозведене укріплення мало оборонні башти, цесарку, в'язні брами і підземний міст, що провадив до нього. Під замком знаходилися глибокі льохы, що доходили до міста і існували ще у XIX ст. Однак тільки докладні описи замку часів Корецьких не маємо. 1570 р. у замку стався сильна пожежа. Проте це не зупинило значних будівельних робіт, які тривали і у замку, і у місті. Зокрема, у кін. XVI – на поч. XVII ст. замок перебував у системі за бастионною системою, про що свідчить наявність кутового північно-східного у пятикутного кам'яного бастиону.

Доба Національно-визвольної війни сер. XVII ст. стала доленосним періодом для Кореччини ще й з тієї причини, що у 1651 р. перервався стародавній князівський рід Корецьких і їх величезні земельні володіння, в т.ч. родове гніздо – Корець, змінили власників. Після смерті князя Самуеля Кароля Корецького (1621-1651) увесь його спадок перейшов сестрі Анні Корецькій, що була одружена з Андреем Лещинським гербу Венява, який належав до авантюристської реформаторської церкви. Був воеводою дорпацьким і поетом. Його син від першого шлюбу Самуель (1637-1676), коронний обозний і також поет, став наступним власником Баранова, Чарторийська, Корця, Межиріччя і багатьох інших маєтностей, розташованих головним чином на Волині. Був одружений з Констанцією Іоанною Бишкевською, з якою дочекався спадкоємця, тому ще за життя заповів Корецьк племяннику – Андрееві Лещинському (бл. 1649 – після 1693), старості дубинському. Але Андрееві Лещинському корецького спадку так і не побачив, оскільки значно раніше прагав на Корець, як і на Межиріччя заявив від власного імені і від імені своїх дітей Ізабелла з Корецьких Чарторийська, тітка Самуеля Кароля Корецького, дружина Миколая Єжи Чарторийського, каштеляна волинського. Об'єкт суперечки становив на той час 1.900 км², причому до корецького ключа відносилося одне місто і 21 село. Поближуючись нападці з боку Чарторийських, Самуель Лещинський у 1657-1658 рр. навіть поставив у Корці та Межиріччі козацькі залоги. В результаті судових процесів Корець остаточно перейшов у власність Яна Кароля Чарторийського (помер у 1680 р.), сина Миколая і Ізабелли з Корецьких. Він започаткував молодшу

гілку Чарторийських, які писалися "на Корцію та Олексинцю". Майже півтора століття представники цієї родини будували володіння Корецьким маєтком. Згідно з інвентарем 1696 року, замок являв собою неправильний прямокутник з трьома вежами на оборонних стінах, що відновлюють рельєфу пагорба. Над в'їздом була триярусна надбрамна вежа, до якої від триніжовий чотириарковий міст. Палацові будови розташовувалися симетрично до надбрамної вежі, а їх зовнішні стіни були оборонними. Декор споруд виконаний у формах раннього бароко. Згідно з інвентарем 1696 р., твердиня являла собою модернізований старий замок. Корець був довгою неолого укріпленням, оскільки знаходився на теренах, що входили до поля ураження під час татарських набігів. Житлом служував двоверховий замок-донжон. На першому поверсі була одна велика кімната, а на другому – дві, що, очевидно, використовувалися в якості помешкань для прийому гостей і князівських поколів. Під житлову споруду знаходився склеп, в якому зберігалося князівське майно. Скремо були лікарня та кухня, які також використовувалися як помешкання «для челяді». У наступній будівлі на території дитинця були спіжарня, склеп та пивниця. Крім цього, на подвір'ї знаходилася церква, під якою були два склепи. Обидві культові споруди розташовувалися стійно для коней.

Важливий період у будівництві замку пов'язаний з підприємництвом та будівельною діяльністю князя Іозефа Клеменса Чарторийського (1740-1810), спольника литовського, останнього представника по чоловічій лінії глибої «на Корцію». Він був одружений на Дороті Барбарі Яблоновській. Подружжя мало п'ятьох дітей, між якими було поділено величезний маєток. Корець з замком, фабриками, містом і кількома прилеглими селами отримала старша донька Мар'янна, одружена з Яном Алоїзом Потоцьким, сином Петра, останнього послідка Речі Посполитої до Стамбулу. Використавши частково укріплення напівруйнованого замку, князь Іозеф Клеменс Чарторийський зівів у Корцію близько 1780 р. новий палац у стилі бароко, що мав досить скромний вигляд. Цей палац, який найчастіше називався замком, відомий з єдиної літографії, виконаної перед 1832 р., ще перед пожежею. Автор малюнка невідомий, а виконаний він був з такого місця, де будівля палацу, захрита деревами, не дуже добре проглядається. Значно кращою є літографія з малюнка Н. Орди, хоча і не зовсім вірна у деталях.

Від Корецького замку збереглися прямокутна в плані триярусна надбрамна вежа та залишки цегляних споруд зовнішніх стін палацу, що приликають до неї.

Із фондів Корецького історичного музею